

УДК 81'373.48:004.738.5

DOI

Ганна СТАРКОВА

кандидатка культурології, доцентка кафедри управління соціальними комунікаціями, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, пр. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166
ORCID: 0000-0002-2424-7732

Hanna STARKOVA

PhD (Cultural Studies), Associate Professor at the Department of Social Communications Management, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Nauky Ave., 9-A, Kharkiv, Ukraine, 61166
ORCID: 0000-0002-2424-7732

**МЕМИ ТА МОВА ВОРОЖНЕЧІ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЦИТУВАННЯ
МАС-МЕДІА ДОПИСІВ ОФІЦІЙНИХ ОСІБ У СОЦМЕРЕЖАХ****MEMES AND HATE SPEECH: SOME ASPECTS OF MASS MEDIA
CITATION OF POSTS OF OFFICIAL PERSONS
IN SOCIAL NETWORKS**

Термін «мем» найбільш відомий як позначення певного візуально-текстового переважно розважального контенту, зразок сучасного фольклору. Мемі у цьому тлумаченні можуть і служать елементом пропаганди, але не самостійною «зброєю». Втім найнебезпечніший їхній вплив – формування толерантності до зображуваного – ми завжди недооцінюємо. Наприклад, коли мова йде про поширення мови ворожнечі публічними особами. Недостатня уважність редакцій або цілеспрямована політика засобів масової інформації призводять не лише до ширшої ретрансляції нетолерантних висловів, але й до їх легітимізації.

Мета статті – показати, як політики використовують соціальні мережі у власних інтересах і до яких наслідків може призводити їх діяльність.

Методологія. У статті проаналізовано деякі приклади, коли впливові особи створювали мемі з ознаками ініціювання або використовували їх для поширення мови ворожнечі. Публікації у соціальних мережах і мас-медіа надають широкий спектр інформації, яка дозволяє дізнаватися причинно-наслідкові зв'язки рішень і подій, підбивати підсумки та узагальнювати підхід до інтерпретації досліджуваних феноменів.

Наукова новизна. Колишній президент США Дональд Трамп – яскравий приклад політика, який, маючи колосальну аудиторію у соціальних мережах, вдавався до маніпуляцій та викривлення інформації. Дослідники особливо звертають увагу на нетиповість популярності 45-го президента США та його вплив на електорат, але не порівнюють схожі моделі поведінки публічних осіб у соціальних мережах.

Висновки. Аналіз діяльності Трампа та деяких інших політиків, зокрема українських, приводить до наступних висновків: мова ворожнечі існує попри те, помічаємо ми її чи ні. В Україні та інших країнах світу мова ворожнечі присутня у висловлюваннях політиків та громадських діячів, в публікаціях мас-медіа і, звісно, в мемах. Розуміючи та зважуючи потенційні ризики додаткового необережного поширення неперевірної й упередженої інформації, редакції мас-медіа та професійні спілки зможуть розробити поради для журналістів, спираючись на журналістські стандарти й етику.

Ключові слова: мем, політика, мас-медіа, Дональд Трамп, стереотип, мова ворожнечі, соцмережі.

The term “meme” is mostly known as a designation of certain visual and textual entertainment content, a kind of modern folklore. In this meaning, the memes can and do serve as an element of propaganda, but not an independent “weapon”. However, we always underestimate their most dangerous influence, which is the creation of tolerance for what is depicted. For example, if we are talking about spreading hate speech by public persons. The lack of attention of editorial offices or the purposeful policy of mass media leads not only to the broader translation of intolerant expressions but also to their legitimization.

The purpose of the article is to show how politicians use social media for their own purposes and what are the consequences of these activities.

Methodology. Some examples are analyzed in the article when the influencers created memes with signs of alienation or used them to spread hate speech. Social media and mass media publications provide a wide range of information that allows readers to know the cause and effect relationship of the decisions and events, come to conclusions and generalize an approach to the interpretation of studied phenomena.

Scientific novelty. Former US President Donald Trump is a vivid example of a politician who, having a huge audience on social networks, resorted to manipulation and distortion of information. Researchers in particular pay attention to the atypical popularity of the 45th USA President and his influence on the electorate, but do not compare similar behavior patterns of public persons in social networks.

Conclusion. *An analysis of Trump's activities as well as some other politicians, in particular, Ukrainian ones, leads to the following conclusion: hate speech exists whether we notice it or not. In Ukraine and other countries, hate speech is present in the statements of politicians and public persons, in publications of mass media, and of course in memes. By understanding and weighing the potential risks of further careless dissemination of unverified and biased information, media editors and professional unions can develop advice for journalists based on journalistic standards and ethics.*

Key words: *meme, politics, mass media, Donald Trump, stereotype, hate speech, social networks.*

Постановка проблеми. За словами очільника Освітнього центра з прав людини у Львові Володимира Беглова, існує 11 офіційних визначень терміна «мова ворожнечі» (мова ненависті, hate speech). Найчастіше використовують таке: «Мовою ворожнечі вважаються усі форми самовираження, які включають поширення, підбурення, сприяння або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму чи інших видів ненависті на ґрунті нетерпимості» [2].

Вочевидь, це визначення повсюджується і на самовираження у соціальних мережах. Отже, коли ми бачимо, що чиясь публікація побудована на тому, що хтось дарма відрізняється за ознаками, яких змінити не може (зріст, колір очей чи шкіри, сексуальна орієнтація, інвалідність тощо) або не мусить (політичні переконання, наприклад), то це і є приклад hate speech.

Один з засобів такого іншування (othering) – знелюднення. Нагадаємо, як на початку Революції гідності до людей, що вийшли на Майдан обстоювати європейський вибір України опоненти називали «майдауни», до поборників протилежних «цінностей» прикипіло «ватники», до носіїв георгіївських стрічок – «колоради» тощо [6]. Це і є знелюднення, позбавлення людських рис. Виникає воно шляхом стереотипізації: певна характеристика завдяки численним повторенням перетворювалася на шаблон (стереотип).

Навіть зараз, вісім років потому, вказані прізвиська, хоч і не дуже популярні, але досі не потребують додаткового пояснення. Тобто є, власне, мовними мемами.

Використання мови ворожнечі спонукає до відповідних думок, а згодом, можливо, і дій того, хто цю мову сприймає. Саме тому офіційним особам і засобам масової інформації (мас-медіа) надзвичайно важливо дотримуватися принципів толерантності та використовувати зважені формулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американський журналіст і дослідник суспільної думки Волтер Ліпшман ще 1922 року вказував, що люди приймають нові явища через стереотипи своєї культури, не власний досвід, а суспільний – шаблони позичаються у мистецтві, моральних кодексах, соціальній філософії, політичній агітації тощо [7].

«Нам розповідають про світ до того, як ми його бачимо. Ми отримуємо уявлення про більшість речей до того, як безпосередньо стикаємося з ними. І якщо отримана нами освіта не допомагає чітко усвідомити існування цих упереджень, то саме вони керують процесом сприйняття. Вони маркують об'єкти або як знайомі, або як дивні і незвичайні, посилюючи відмінність за цим параметром: трохи знайоме подається як дуже близьке, а трохи дивне – як абсолютно чуже», – пояснює журналіст.

Водночас Ліпшман підкреслює захисну функцію стереотипів, а також вказує, що будь-яка їх зміна сприймається як атака на основи світобудови. Отже, не варто картати себе за «життя за стереотипами», слід працювати над собою, щоб не було потрібно захищатися за допомогою стереотипів.

«Вони являють собою упорядковану, більш-менш несуперечливу картину світу. У ній зручно розмістилися наші звички, смаки, здібності, задоволення і надії. Стереотипна картина світу може бути неповною, але це картина можливого світу, до якого ми пристосувалися. У цьому світі люди і предмети займають призначені їм місця і діють очікуваним чином. Ми відчуваємо себе в цьому світі як вдома. Ми вписані в нього. Ми його складова частина», – зауважує Ліпшман.

Сучасні українські дослідники надають схожі інтерпретації феномену стереотипів, але також поширюють дослідження на певні сфери життя людини. Наприклад,

Власне, стереотипи – те, що називав серед різновидів мемів автор терміну британський біолог Річард Докінз. У 1976 році у книзі «Егоїстичний ген» він припустив існування у сфері культури одиниці зберігання і передачі інформації, подібної до біологічного гена [11].

Хоча «послідовники» розвили припущення до цілої псевдонауки, все ж варто пам'ятати, що культура (література, театр, повсякдення, спорт, новини тощо) занадто специфічна, щоб виокремити універсальну «елементарну одиницю спадковості речовини», частину якоїсь «культурної сполуки» або «культурної ДНК», «що визначає появу і розвиток якоїсь ознаки» [22, р. 233]. Простіше кажучи: якщо якийсь витвір мистецтва або ідея викликає захоплення у вас і ваших друзів, то ваші батьки або

діти можуть просто не знати про їх існування. Бо кожен з нас живе у власному культурному оточенні, у певній «інформаційній бульбашці». Вони до певної міри перетинаються, але говорити про тотожність неможливо. Друзі можуть разом захопитись «найправильнішою ідеологією», але один «відвалиться», коли виявиться, що «головний ідеолог» не любить яблук (як можна не любити яблук?), інший з'ясує, що той не має достатньої кваліфікації, третій вважатиме за краще ходити у суботу на петанк, а не на щотижневе обговорення порядку денного... Отже, як показує історія, щоб всіх нас утримати під впливом, недостатньо «найправильнішого вчення» та харизматичного лідера – доведеться вмикати пропаганду та репресивну машину.

Нині термін «мем» найбільш відомий як позначення певного візуально-текстового переважно розважального контенту. Меми у цьому тлумаченні можуть і слугують елементом пропаганди, але не самостійною «зброєю». Найнебезпечніший вплив цих «веселих картинок» – вони формують толерантність до зображуваного – ми завжди недооцінюємо. Це не є оригінальною властивістю. Сучасна наука переконує: толерантність формується до будь-якого контенту (найлегше – візуального), який людина споживає постійно [21, 26, 15]. Але гумор (і розваги взагалі) сприяє процесу засвоєння, бо інформація «несерйозна», жартівлива [25]. Тут варто нагадати перше словникове значення слова гумор [3]: «доброчинливо-глузливе ставлення до чогонебудь, спрямоване на викриття недоліків». Річ у тому, що нелегке повсякдення примушує забувати про доброзичливість і толерантність, переходити до іронії (глузування) та сарказму (глум).

Визначним майданчиком для поширення стереотипів є соціальні мережі, зокрема твітер. Деякі акаунти мають мільйонну аудиторію, а отже кожна висловлена думка потенційно має визначний вплив і реальні наслідки.

Мета статті – показати, як політики та посадовці на угоду власному характеру та прагненням використовують соціальні мережі, а також навести приклади, до чого може призвести така активність. Розуміючи та зважуючи потенційні ризики додаткового необережного поширення неперевіреної й упередженої інформації, редакції мас-медіа та професійні спілки зможуть розробити поради для журналістів, відштовхуючись від журналістських стандартів та етики.

Основний матеріал дослідження. Американська газета The New York Times з 2016 року збирала імена людей, назви закладів та орга-

нізацій, яких 45-й президент США, республіканець Дональд Трамп образив у твіттері [1]. Скандальний політик вичитував конкурентів, посадовців і мас-медіа. Вказане видання політик називав «дуже огидним», «занепадаючим», «газетою, яка пише лише неправдиве лайно». Також у списку Politico, Wall Street Journal, USA Today, Vanity Fair, The Washington Post, The Weekly Standard тощо.

Скандальний політик у своїх дописах генерував меми. Серед найвідоміших прикладів – «fake news» [10] – добре демонструє його ставлення до американських мас-медіа. Трамп транслював велику кількість стереотипів (за визначенням Ліпмана). Від початку він спекулював на побоюваннях і переживаннях потенційного електорату, підкуповуючи прямою та безпосередньою, живою реакцією на критиків і симпатиків, а також підтримкою теорій змов [17].

Такий підхід до комунікації вплинув на появу та розвиток, наприклад, руху QAnon, що базується на теорії змови, центральним позитивним героєм якої є Трамп. Апологети QAnon переконані: світом керує таємна організація прихильників Сатани, які тисячами викрадають дітей, знущуються та ритуально вбивають їх. До організації входить багато знаменитостей, зокрема Папа Римський Франциск, а також представники Демократичної партії США. Дональда Трампа нібито завербувало керівництво збройних сил для участі в президентських виборах у 2016 році. З цього часу політик невтомно намагається перемогти «сатаністську організацію» [16].

Обліковий запис 45-го президента США у твіттері мав понад 88 мільйонів підписників. Багатьом імпонував зухвалий медійний образ політика, але його дописи суперечили правилам соціальних мереж, а тому відповідно маркувалися або видалялися. Справедливі рішення медійних компаній викликали незадоволення прибічників Трампа та чутки про навмисну цензуру. Разом з цим, своїми висловлюваннями 45-й президент США обвалював фондову біржу, підіймав ціни на нафту, збільшував та зменшував статки підприємців [14].

Під час президентських виборів 2020 року політик, ледь побачивши на початку листопада перші результати голосування, проголосив себе переможцем. Цей меседж підхопили та популяризували кілька «правильних» засобів масової інформації. З часом дані змінювалися кардинально, і Трамп почав стверджувати, що вибори в республіканців вкрали. В останні тижні на посаді він записував відеозвернення, де висловлювався значно стриманіше. Контраст підсилював у прибічників

45-го президента тяжіння до інтерпретації подій, висвітленій у твіттер-акаунті.

Американські аналітики обрахували, що головний медіаресурс Республіканської партії Fox News та периферійні Newsmax, One America News Network і Blaze TV допомогли роздратувати прихильників Трампа [19]. Fox News є найпопулярнішим телеканалом США, вечірній випуск новин дивляться понад 3 мільйони глядачів [24]. Втім варто зауважити, що всього на президентських виборах 2020 року проголосували понад 150 мільйонів американців.

На усіх доступних медіамайданчиках Трамп товкмачив, що результати виборів президента США підтасовані на користь Джозефа Байдена та закликав американців обстоювати свої голоси. В результаті на самому початку 2021 року тисячі людей зібралися у столиці Сполучених Штатів Америки. «Вашингтон наповнений людьми, які не хочуть бачити перемогу на виборах, вкрадену осміливими лівими радикальними демократами. Досить нашій країні, більше не терпітимемо! Ми чуємо вас (і любимо) з Овального кабінету. ЗРОБИМО АМЕРИКУ ВЕЛИКОЮ ЗНОВУ!» [18], – твітив республіканець 5 січня та закликав зібратися на мітинг. (Далі по тексту твіти цитуються по цьому ж джерелу.) Наступного дня політик вийшов до людей і, можна сказати, повторив свої основні заяви попередніх місяців. Після чого багатотисячний натовп рушив до Капітолія.

Чи можна вказану промову перед натовпом розцінити як заклик до заворушень – питання певною мірою відкрите, хоча саме за це 45-й президент США заробив другий імпичмент і довічне блокування у твіттері. Але в той час, коли представники двох палат парламенту США зібралися на спільну сесію задля затвердження перемоги Байдена, до будівлі увірвалися прибічники Трампа.

«Будь ласка, підтримайте нашу поліцію та правоохоронців. Вони справді на боці нашої країни. Залишайтеся мирними», – написав Трамп у твіттері після звістки про вчинок мітингувальників, але не закликав розходитись. «Саме у такий “делікатний” спосіб президент регулярно реагував на проступки своїх прихильників – чи то жорстоке поводження з демонстрантами на його мітингах, чи заява про «прекрасних людей з обох боків» після сутичок на акції білих супремасистів у Шарлотсвіллі, чи його заклик “відступити і бути готовими” до ультраправої групи “Тордих хлопців” під час перших дебатів з Байденом» [4].

В результаті заворушень загинуло п'ятеро осіб і з'явилися численні меми. Американці

іронізували над слабкою охороною будівлі Конгресу, мародерством і поведінкою прибічників Трампа. Яскравим образом став Джейк Анджелі (Jake Angeli, Q Shaman, Viking Man) – представник ультраправого руху Q Anon та прихильник Дональда Трампа, який під час штурму Капітолія був в образі вікінга [23].

«Те, що відбувається – доказ священної та переконливої перемоги на виборах, яку так безцеремонно й жорстоко відбирають у великих патріотів, з якими так довго погано та несправедливо поводитися. Ідьте додому з любов'ю та в мирі. Запам'ятайте цей день назавжди!», – твітив республіканець, хоча в Капітолії все ще залишались бунтівники.

Всюди по світу мас-медіа висвітлювали трагічні події на Капітолійському пагорбі, проникли на шпальти видань і меми. Наприклад, Q Shaman – на сайт української редакції німецького суспільного мовника Deutsche Welle: «Штурм Капітолія у Вашингтоні, у результаті якого прибічники Трампа увірвалися в будівлю Конгресу США, нагадав карикатуристові Сергію Йолкіну події з російської історії» [5]. Художник зобразив ситуацію, коли Джейк Анджелі, ніби солдат у Зимовому палаці у Санкт-Петербурзі під час Жовтневого перевороту 1917 року, зустрічається з Володимиром Леніним та просить в нього кип'яточку.

Після подій у Капітолії особисті акаунти Дональда Трампа заблокували у фейсбуці, інстаграмі, твіттері, снапчати, ютубі та твічі. Тоді політик запустив окремий сайт для спілкування з прихильниками та почав вести блог під назвою «З робочого столу Дональда Трампа» («From the Desk of Donald J. Trump»). Однак за місяць ресурс було видалено без пояснення причин. У лютому 2022 року Трамп запустив анонсовану раніше «Правдиву соцмережу» (Truth Social), яка наразі доступна лише для користувачів із США.

Описана ситуація примушує замислитись, де та межа, коли за жартом стоїть загроза, і як поводитися медійникам, стикаючись з образливим контентом на сторінках офіційних осіб. Згаданий вище матеріал Deutsche Welle натякає на одну з популярних медійних тем часів президентства Трампа – його зв'язки з Російською Федерацією. «Спецпрокурор США з питань Росії Роберт Мюллер протягом майже двох років розслідував ймовірну змову між Кремлем і передвиборчим штабом Трампа з метою не допустити перемоги на президентських виборах 2016 року кандидатки від Демократичної партії Гіллари Клінтон. Мюллер прийшов до висновку, що російська сторона дійсно намагалася вплинути на вибори,

а також виклав факти, які доводять прямі контакти членів команди Трампа з російськими чиновниками і юристами. Однак Мюллер не знайшов явних доказів змови між членами команди Трампа і Москвою» [12]. Трамп встиг до кінця своєї каденції помиловати своїх поплічників, засуджених за матеріалами розслідування Мюллера.

Не варто вважати, що Дональд Трамп – настільки контроверсійна персона, що годі рівнятися на нього. Подібні випадки можна знайти навіть в українському політикумі. На щастя, нищівний ефект дійсно непорівнянно менший.

Наприкінці листопада 2020 року міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба у твіттері відреагував впізнаваною картинкою із фантастичного телесеріалу «Зоряний шлях. Наступне покоління» – мемом «Faceralm» [20] – на новинну замітку про те, що колишній, але непримиренний з цим президент Білорусі Олександр Лукашенко звинуватив спецслужби США у розхитуванні планети з центрів, розташованих під Києвом.

9 серпня 2020 року у Білорусі проходили президентські вибори. За результатами перших офіційних екзитполів, незмінний від 1994 року керівник Олександр Лукашенко набрав майже 80% голосів, а представниця об'єднаної опозиції Світлана Тихановська – менше ніж 7%. «У Мінську й інших містах Білорусі люди вийшли на вулиці, висловлюючи недовіру цим результатам; ОМОН і внутрішні війська почали розганяти протестувальників водометами, слезозогінним газом і світлошумовими гранатами, а також, за повідомленнями правозахисників, стріляли гумовими кулями і навіть із вогнепальної зброї; за різними даними, силовики затримали тисячі людей; затриманих били, утримували у нелюдських умовах, не надавали медичної допомоги; опозиційна кандидатка Світлана Тихановська була змушена виїхати до Литви» [8]. Послідовна жорстока розправа поступово знизилася активність учасників протестів, але рух не вщух до сьогодні. Багато країн запровадили санкції проти Лукашенка й оточення, причетного до ймовірної фальсифікації виборів і придушення масових акцій. «Узурпатор» неодноразово заявляв, що мітинги опозиції координують з-за кордону, у тому числі з України та США, а європейці їм ніби то підігрують.

Менше з тим, фактично на офіційному акаунті очільника зовнішньополітичного відомства однієї країни, який має щонайменше 1 мільйон підписувачів, з'явилася жартівлива реакція на заяву голови іншої держави. Багато українських мас-медіа використали

твіт як інформпривід, з'явилася відповідна новина і на пропагандистському державному ресурсі РФ «РИА Новості».

Дипломатичного скандалу не вийшло, зокрема через те, що стосунки між Україною та Білоруссю були призупинені через політичну кризу в останній. Україна офіційно не визнала переобрання Лукашенка президентом і чекає, коли до влади прийде обране народом керівництво [13]. Іншої реакції США й України на популяризовану Лукашенком теорію змови також не було. Вочевидь, її не сприйняли серйозною загрозою.

Якщо не заглиблюватися в контекст, виходить, що офіційна особа з допомогою мема публічно принизила іншу офіційну особу, надавши змогу користувачам ретвітити та додавати образливі коментарі.

Дмитро Кулеба нечасто дозволяє собі подібне, але не одноразово. Так, 18 лютого 2021 року пресекретар президента Російської Федерації Дмитро Песков заявив на зустрічі з журналістами, що Україна – недружня Росії держава, яка що перетворилася на «проект західних країн». Міністр закордонних прав України відповів у твіттері, оприлюднивши популярну картинку з коміксу World's Finest, на якій Бетмен дає ляпас Робіну. «Україна – це проект західних кра...», – заявляє Робін, але не встигає вимовити слово, отримавши ляпас від Бетмена, який супроводжує дію фразою: «Це тобі від австрійського генштабу».

Зображуване, крім слів Пескова, обігрує відому конспірологічну теорію, згідно з якою Україну та українців нібито виградали в австрійському генштабі перед Першою світовою війною. Мета заходу – послабити Російську імперію.

Видання «Ділова столиця» використало твіт Кулеби як джерело інформації для своєї стрічки. Іншої офіційної реакції не було, адже російський політикум давно не приховує конспірологічне й агресивне ставлення до інших країн. Так само будь-яка офіційна реакція керівництвом РФ зазвичай ігнорується.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Мова ворожнечі існує. Навіть якщо хтось цього не помічає чи не визнає – це не впливає на факт її існування. В Україні, як і в інших країнах, мова ворожнечі присутня в висловлюваннях політиків і громадських діячів, в публікаціях мас-медіа і, звісно, в мемах.

У статті проаналізовано деякі приклади, коли впливові особи призводили до появи мемів з ознаками іншування або використовували їх, таким чином спонукаючи поширення мови ворожнечі. Статтею 28 Закону України «Про інформацію» (Неприпустимість зло-

вживання правом на інформацію) [9] передбачена відповідальність за пропаганду насильства, жорстокості, міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі. Водночас стаття 30 вказує, що «ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень», якими є і сатира.

Від 24 лютого 2022 року гумористичні пріоритети України трансформувалися. Причина цьому наочна – повномасштабний військовий напад Російської Федерації. Вочевидь потребує окремого дослідження роль мови ненависті у заявах публічних осіб і мемах воєнного часу.

Література:

1. New York Times опублікувала повний список людей, яких Дональд Трамп образив у Twitter. (2016) *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/presa-u-sviti/post/17705/2016-10-26-new-york-times-opublikovala-povnuu-spysook-lyudey-yakykh-donald-tramp-obrazyv-u-twitter/>
2. Беглов В. (2019) Від цього псуються зуби. *Medialab*. URL: <https://medialab.online/news/vorozhnecha2/>
3. Гумор. *Словник української мови online*. URL: <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=20587&page=694>
4. Зукер Е. (2021) Штурм Капітолія. Що цей смертельний день означає для Трампа? *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55571672>
5. Йолкін С. (2021) Штурм Конгресу США – чи є там російський слід? *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/ochyma-karykaturysta-shturm-kongresu-ssha-chy-ye-tam-rosiiskyi-slid/a-56161110>
6. Іванченко Т. (2018) Фабрика ненависті. *Детектор медіа*. URL: <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/20902/2018-04-03-fabryka-nenavysti/>
7. Липшман У. (2004) Стереотипи. *Общественное мнение*. Москва. URL: <https://psyfactor.org/hist/lippman-stereotype.htm>
8. Півроку протестів у Білорусі в Живому блозі. (2020) *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bilorus-elections-2020-live-blog/30773866.html>
9. Про інформацію. Закон України. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
10. Старкова Г. (2022) «Мемна персона» та боротьба з її впливом: історія Дональда Трампа. *Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку. Міжнародна науково-практична конференція*. Одеса. С. 151–154. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3864/1/fcenter.org.ua_%D1%8F%D0%B%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_2022.pdf
11. Старкова Г. (2018) Сучасний фольклор і медіаграмотність: точки дотику. *Збірник статей Шостої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи»*. Київ. С. 41–53.
12. Фоміна Є., Думанська М. (2020) Трамп помилював засуджених у справі про втручання РФ. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/tramp-pomyluvav-zasudzhenykh-u-spravi-pro-umovime-vtruchannia-uf-u-vybyory-ssha/a-56042888>
13. Червоненко В. (2020) Україна не визнала Лукашенка. Що це значить. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54279480>
14. Alloway T. (2019) JPMorgan Creates ‘Volfefe’ Index to Track Trump Tweet Impact. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-09/jpmorgan-creates-volfefe-index-to-track-trump-tweet-impact>
15. Ballejo F., Plaza P., Lambertucci S. (2021) Framing of visual content shown on popular social media can affect viewers’ attitudes to threatened species. In Review. DOI: 10.21203/rs.3.rs-267841/v1
16. Bracewell L. (2021) Gender, Populism, and the QAnon Conspiracy Movement. *Front Sociol*. DOI: 10.3389/fsoc.2020.615727
17. DiMaggio A. R. (2022) Conspiracy Theories and the Manufacture of Dissent: QAnon, the ‘Big Lie’, Covid-19, and the Rise of Rightwing Propaganda. *Critical Sociology*. № 48(6). Pp. 1025–1048. DOI: 10.1177/089692052111073669
18. Donald J. Trump. 45th President of the United States: 2017–2021. *The American Presidency Project*. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/people/president/donald-j-trump>
19. Don’t blame Fox News for the attack on the Capitol. (2021) *The Conversation*. URL: <https://theconversation.com/dont-blame-fox-news-for-the-attack-on-the-capitol-154047>
20. Facepalm. Know Your Meme. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/facepalm>
21. Famulari U. (2020) Framing the Trump Administration’s “Zero Tolerance” Policy: A Quantitative Content Analysis of News Stories and Visuals in US News Websites, *Journalism Studies*. DOI: 10.1080/1461670X.2020.1832141
22. Information wars in the post-Soviet media: infodemic and means of its neutralizing. (2021) I. Ivanova et al. *Revista San Gregorio*. № 44. Pp. 228–240
23. Jake Angeli / Q Shaman. Know Your Meme. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/people/jake-angeli-q-shaman>.
24. Johnson T. (2022) Fox News Tops May Cable News Ratings As ‘The Five’ Ranks No. 1 In Total Viewers. *Deadline*. URL: <https://deadline.com/2022/06/fox-news-ratings-may-1235036975/>

25. Neuendorf K., Skalski P., Jeffres L., Atkin D. (2014) Senses of humor, media use, and opinions about the treatment of marginalized groups. *International Journal of Intercultural Relations*. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2014.06.005
26. Rafiee A., Spooren W., Sanders J. (2021) Framing similar issues differently: a cross-cultural discourse analysis of news images. *Social Semiotics*. DOI: 10.1080/10350330.2021.1900719

References:

1. New York Times opublikovala povnyj spy'sok lyudej, yaky'x Donal'd Tramp obrazu'v u Twitter (2016) [The New York Times has published a complete list of people Donald Trump has insulted on Twitter]. *Detektor media – Detector media*. URL: <https://ms.detektor.media/presa-u-sviti/post/17705/2016-10-26-new-york-times-opublikovala-povnyy-spysook-lyudey-yakykh-donald-tramp-obrazyv-u-twitter/>
2. Beglov V. (2019) Vid cz'ogo psuyut'sya zuby. [This causes tooth decay] *Medialab*. URL: <https://medialab.online/news/vorozhnecha2/>
3. Gumor. [Humor] Clovny'k ukrayins'koyi movy' online – Dictionary of the Ukrainian language online. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=20587&page=694>
4. Zurcher A. (2021) Shturm Kapitoliya. Shho cej smertel'ny'j den' oznachaye dlya Trampa? [Capitol riot: What does a deadly day mean for Trump's legacy?] *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55571672>
5. Yolkin S. (2021) Shturm Kongresu SShA – chy' ye tam rosijs'ky'j slid? [Assault on the US Congress – is there a Russian trace?] *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/ochyma-karyaturysta-shturm-kongresu-ssha-chy-ye-tam-rosijskyi-slid/a-56161110>
6. Ivanchenko T. (2018) Fabry'ka nenvy'sti. [Factory of hatred] *Detektor media – Detector media*. URL: <https://ms.detektor.media/mediaanalitika/post/20902/2018-04-03-fabryka-nenvyisti/>
7. Lippmann W. (2004) Ly'ppman U. (2004) Stereoty'py. [Stereotypes]. *Obshhestvennoe mneny'e – Public opinion*. URL: <https://psyfactor.org/hist/lippman-stereotype.htm>
8. Piv roku protestiv u Bilorusi v Zhy'vomu blozi. (2020) [Half a year of protests in Belarus in Live Blog] *Radio Svoboda – Radio Liberty*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/bilorus-elections-2020-live-blog/30773866.html>
9. Pro informaciyu. Zakon Ukrayiny'. [About information. Law of Ukraine.] *Verhovna Rada Ukrayiny'. Zakonodavstvo Ukrayiny' – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
10. Starkova H. (2022) «Memna persona» ta borot'ba z yiyi vply'vom: istoriya Donal'da Trampa. [The «meme person» and the fight against its influence: the story of Donald Trump]. *Filologichni nauky': suchasni tendenciyi ta faktory' rozvy'tku. Mizhnarodna naukovo-prakty'chna konferenciya – Philological sciences: modern trends and development factors. International scientific and practical conference*. Pp. 151–154. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3864/1/fcenter.org.ua_%D1%8F%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D1%80%D1%8C_2022.pdf
11. Starkova H. (2018) Suchasny'j fol'klor i mediagramotnist': tochky' doty'ku. [Modern folklore and media literacy: points of contact]. *Zbirny'k statej Shostoyi mizhnarodnoyi naukovo-metody'chnoyi konferenciyi «Prakty'chna mediagramotnist': mizhnarodny'j dosvid ta ukrayins'ki perspekty'vy» – Collection of articles of the Sixth International Scientific and Methodological Conference «Practical Media Literacy: International Experience and Ukrainian Perspectives»*. Pp. 41–53
12. Fomina E., Dumanska M. (2020) Tramp pomy'luvav zasudzheny'x u spravi pro vtruchannya RF. [Trump pardoned those convicted in the case of Russian interference]. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/tramp-pomyluvav-zasudzhenykh-u-spravi-pro-ymovirne-vtruchannia-rf-u-vybory-ssha/a-56042888>
13. Chervonenko V. (2020) Ukrayina ne vy'znala Lukashenka. Shho ce znachy't'. [Ukraine did not recognize Lukashenka. What it means]. *BBC*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54279480>
14. Alloway T. (2019) JPMorgan Creates 'Volfefe' Index to Track Trump Tweet Impact. *Bloomberg*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-09-09/jpmorgan-creates-volfefe-index-to-track-trump-tweet-impact>
15. Ballejo F., Plaza P., Lambertucci S. (2021) Framing of visual content shown on popular social media can affect viewers' attitudes to threatened species. *In Review*. DOI: 10.21203/rs.3.rs-267841/v1
16. Bracewell L. (2021) Gender, Populism, and the QAnon Conspiracy Movement. *Front Sociol*. DOI: 10.3389/fsoc.2020.615727
17. DiMaggio A. R. (2022) Conspiracy Theories and the Manufacture of Dissent: QAnon, the 'Big Lie', Covid-19, and the Rise of Rightwing Propaganda. *Critical Sociology*. № 48(6). Pp. 1025–1048. DOI: 10.1177/089692052111073669
18. Donald J. Trump. 45th President of the United States: 2017–2021. The American Presidency Project. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/people/president/donald-j-trump>
19. Don't blame Fox News for the attack on the Capitol. (2021) *The Conversation*. URL: <https://theconversation.com/dont-blame-fox-news-for-the-attack-on-the-capitol-154047>
20. Facepalm. Know Your Meme. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/facepalm>
21. Famulari U. (2020) Framing the Trump Administration's "Zero Tolerance" Policy: A Quantitative Content Analysis of News Stories and Visuals in US News Websites, *Journalism Studies*. DOI: 10.1080/1461670X.2020.1832141

22. Information wars in the post-Soviet media: infodemic and means of its neutralizing. (2021) I. Ivanova et al. *Revista San Gregorio*. № 44. Pp. 228–240.
23. Jake Angeli / Q Shaman. *Know Your Meme*. URL: <https://knowyourmeme.com/memes/people/jake-angeli-q-shaman>
24. Johnson T. (2022) Fox News Tops May Cable News Ratings As ‘The Five’ Ranks No. 1 In Total Viewers. *Deadline*. URL: <https://deadline.com/2022/06/fox-news-ratings-may-1235036975/>
25. Neuendorf K., Skalski P., Jeffres L., Atkin D. (2014) Senses of humor, media use, and opinions about the treatment of marginalized groups. *International Journal of Intercultural Relations*. DOI: 10.1016/j.ijintrel.2014.06.005
26. Rafiee A., Spooren W., Sanders J. (2021) Framing similar issues differently: a cross-cultural discourse analysis of news images. *Social Semiotics*. DOI: 10.1080/10350330.2021.1900719